

Vol. III

Stelian Tofană
(coordonator)

Sfântul L u c a

Apostol, istoric și evanghelist

Presa Universitară Clujeană

Sfântul LUCA
– Apostol, istoric și evanghelist –

•

Stelian TOFANĂ
(*coordonator*)

Olimpiu N. BENEĂ | Ovidiu M. NEACȘU
(*colaboratori*)

Volum tipărit cu binecuvântarea

ÎNALTPREASFINȚIEI SALE, ANDREI ANDREICUȚ,

*Arhiepiscopul Arhiepiscopiei Vadului, Feleacului și Clujului,
și Mitropolitul Clujului, Maramureșului și Sălajului*

Sfântul LUCA

– Apostol, istoric și evanghelist –

Vol. III

Stelian TOFANĂ

(coordonator)

Olimpiu N. BENEĂ | Ovidiu M. NEACȘU

(colaboratori)

PRESA UNIVERSITARĂ CLUJEANĂ

2023

Referenți științifici:

Arhim. Prof. univ. dr. abil. Teofil Tia

Pr. Conf. univ. dr. Adrian Podaru

ISBN general 978-606-37-1737-6

ISBN vol. III 978-606-37-1759-8

© 2023 Autorii volumului. Toate drepturile rezervate.
Reproducerea integrală sau parțială a textului, prin orice mijloace, fără acordul autorilor, este interzisă și se pedepsește conform legii.

Universitatea Babeș-Bolyai
Presa Universitară Clujeană
Director: Codruța Săcelean
Str. Hasdeu nr. 51
400371 Cluj-Napoca, România
Tel./fax: (+40)-264-597.401
E-mail: editura@editura.ubbcluj.ro
<http://www.editura.ubbcluj.ro/>

Cuprins

Lista abrevierilor	11
Prefață (<i>Adrian Podaru</i>)	13
Cuvânt înainte	17

Daniel Mihoc

Prima relatare lukanică a ultimei întâlniri cu ucenicii

(<i>Luca 24,36-53</i>)	19
1. Introducere	19
2. Contextul.....	20
3. Lc 24,36-43: Hristos Cel Înviat se arată celor unsprezece și celor adunați împreună cu ei.....	21
4. Lc 24,44-49: Ultima pregătire pentru misiune (cf. Mt 28,16-20; Mc 16,15-18).....	28
a. Lc 24,44-46: Domnul deschide mințile ucenicilor	28
b. Lc 24,47-49: Misiunea ucenicilor	30
5. Lc 24,50-53: Binecuvântarea ucenicilor și Înălțarea Domnului (Mc 16,19).....	33
6. În așteptarea împlinirii „făgăduinței Tatălui” (Lc 24,52-53).....	35
7. Concluzii	35

Ion Sorin Bora

Rugăciunea păgânilor în atmosfera templului. O perspectivă lukană ...

1. Știința rugăciunii.....	38
2. Dincolo de stânci	40
3. Universalismul Sfântului Evanghelist Luca.....	44
4. Sinodul Apostolic	49
5. Concluzii	50

Alexandru Moldovan

<i>Rolul și importanța tipologiei în Evanghelia după Luca</i>	53
1. Introducere	54
2. Ipoteza și metoda de lucru	56
3. În căutarea tipologiei lukanice și a trăsăturilor ei principale	58
4. Trăsăturile principale ale tipologiei lukanice	60
5. Tipologia profetică în Evanghelia „copilăriei” lui Iisus	60
6. Episodul programatic de la Nazaret, începutul tipologiei format de Iisus Însuși (Lc 4,16-30).....	64
7. Respingerea, o componentă esențială a profetului autentic	66
8. Iisus este Ilie și Elisei.....	67
9. Tipologia în timpul activității publice a Mântuitorului.....	68
10. Iisus, Profet recunoscut ca atare	69
11. Respingerea și tipologia profetică.....	70
12. Rațiunea de a fi a tipologiei lukanice.....	72
13. Tipologia istorisirilor despre Pătimirile și Învierea lui Hristos	73
14. Tipologia lukanică în „episodul Emaus”	75
15. Concluzii.....	77

Ovidiu Mihai Neacșu

Drumul Apostolului Pavel la Roma (FAp. 28,11-31).

<i>Spre țință sau spre sfârșit? O perspectivă lukanică</i>	79
1. Preliminarii	79
2. Întâlnirea Apostolului Pavel cu „Roma” (28,15-28).....	81
<i>a. Respectul neașteptat</i> <i>datorat Apostolului de către frați (28,15-16)</i>	81
<i>b. „Casa cu chirie” – centru kerigmatic la Roma.</i> <i>Prima întrevvedere cu iudeii (28, 17-22)</i>	83
<i>c. A doua întrevvedere cu iudeii.</i> <i>Deziluzia Apostolului (28, 23-29)</i>	86
3. În loc de Concluzii: <i>Spre „țință” sau spre „sfârșit”?</i> (28,30-31)	88

Traian Gheorghe Mocan

<i>Biserica din Ierusalim în rezumatele lukanice</i>	91
1. Ierusalimul – poziționare istorică și teologică	91
2. O perspectivă contextuală.....	95
3. O perspectivă comparativă.....	99
4. O perspectivă tematică.....	103
5. Concluzii	105

Raul Glodean

Expresia revelată a autorității în raportul ceresc–pământesc:

Luca 20,25 și Romani 13,1-7. Scurtă exegeză și paralelism sintactic .. 107

1. Scurtă exegeză în paralelism sintactic: Luca 20,19-25
și Romani 13,1. Particularități lingvistice 108
 - a. Conexiunea cu evenimentele precedente 108
 - b. Componenta grupului detractor 110
2. Problematica tributului către stat 112
 - a. Apogeul întrebărilor 112
 - b. Răspunsul revelator și implicațiile dialogului 114

*Excurs: Caracterul antinomic dintre Cezarul pământesc
și Dumnezeu Cel veșnic* 116
3. Stăpânirea civilă – caracteristici 118
 - a. Dimensiunea spirituală 118
 - b. Dimensiunea etică a creștinilor față de stat 119
 - c. Dimensiunea revelată a relației stat–creștinism
(Rom. 13,4-6 – Luca 20,25) 121
4. Concluzii 123

Siluan Fărcaș

Interpretare profetică a textului din Faptele Apostolilor 20,29.

- O perspectivă lucanică* 125
1. Preliminarii 125
 2. Plecarea Apostolului Pavel din Milet, motiv de îngrijorare 127
 3. Lupii răpitori amenință turma 129
 - a. Viziunea protestantă 132
 - b. Viziunea Părinților Ortodocși 134
 4. Concluzii 136

Ștefan Cristian T.

Predica din Nazaret (Luca 4,16-30).

O sinteză a Evangheliei lui Hristos 139

1. Preliminarii: Planul divin în viziunea Sfântului Luca
prezentat prin Iisus Hristos 139
2. Mântuitorul tuturor 140

3. Cuvântarea din sinagoga Nazaretului –	
o sinteză a Evangheliei lui Hristos	143
a. Cuvintele lui Iisus stârnesc mânie în popor	145
b. Anul cel plăcut Domnului	147
c. Omiterea temei răzbunării lui Dumnezeu.....	148
d. Eliberarea și iertarea în Iisus.....	149
4. Partea finală și concluziile	151

Andrei Tiberiu Zlăvog

<i>Moarte și înviere în Evanghelia după Luca. Repere exegetice</i>	155
1. Introducere	155
2. Moarte și înviere în relatare lucanică.....	156
a. Învierea fiului văduvei din Nain (Lc. 7,11-17)	156
b. Învierea fiicei lui Iair (Lc. 8,41-42)	158
c. Parabola bogatului nemilostiv și a săracului Lazăr (Lc. 16,19-31).....	159
d. Dialogul Mântuitorului cu saducheii (Lc. 20,27-40)	162
e. Moartea Mântuitorului pe Cruce (Lc. 23,33; 23,44-46).....	163
f. Arătarea Mântuitorului după Înviere (Lc. 24,36-46)	164
3. Concluzii	166

Marius Stelian Marțiș

<i>Mărturisirea de credință a Sfântului Apostol Petru în fața Sinedriștilor (FAp. 4,1-21; 5,29-32)</i>	167
1. Preliminarii	167
2. Prima audiere în fața Sinedriului (FAp. 4,5-22)	168
3. A doua audiere în fața Sinedriului (FAp. 5,29-32)	179
4. Concluzii	183

Ionuț Suciu

<i>Ucenicii Domnului, Șaptezeci sau Șaptezeci și doi?</i>	
<i>Chemarea și trimiterea la propovăduire (Luca 10,1-24)</i>	185
1. Șaptezeci sau Șaptezeci și doi?	186
2. Chemarea la ucenicie a Celor Șaptezeci	188
3. Trimiterea în misiune a Celor Șaptezeci de ucenici.....	189
4. Concluzii	193

Andrei Dan

Tema „focului” din conceptul „limbi ca de foc”

<i>ca energie transfiguratoare a creației (FAp. 2, 3-8).....</i>	195
1. Contextul biblic al pogorării Duhului Sfânt (FAp. 2).....	196
<i>a. Cincizecimea iudaică</i>	196
<i>b. Cincizecimea creștină</i>	197
2. Conceptul „limbi ca de foc”.....	200
3. Semnificația „temei focului”	202
<i>a. Schimbarea statutului omului și a creației (2 Ptr. 3,10-13)</i>	202
<i>b. „Limbile ca de foc” ca semn văzut al darului Duhului Sfânt</i>	205
- Episodul „seara Învierii” (In. 20,22)	205
- Episodul „Cincizecimea” (FAp. 2,3)	206
4. Efectele manifestării Duhului Sfânt ca energie necreată	206
<i>a. Minunea „auzirii” sau „vorbirii”?</i>	206
<i>b. Proorocirea.....</i>	210
5. Întemeierea Bisericii în chip văzut	211
<i>a. „Focul Duhului Sfânt” și μετάνοια</i>	211
<i>b. „Focul” darului Duhului Sfânt – o actualitate?.....</i>	212
6. În loc de concluzii.....	212

Silviu Mut

Nașterea lui Iisus reflectată în descrierea lucanică (Lc. 2,8-20).

<i>O perspectivă exegetică.....</i>	213
1. Preliminarii	213
2. Cadrul narațiunii	215
3. Elemente supranaturale.....	217
4. Mesajul îngerului	220
5. Itinerariul păstorilor	222
6. Concluzii.....	224

Bibliografie.....	225
-------------------	-----

Lista abrevierilor

ADB	D. L. FREEDMAN (ed.), <i>The Anchor Dictionary of the Bible</i>
ANF	<i>The Ante-Nicene Fathers of the Christian Church</i> , 9 vol.
AJ	<i>Antiquitates Judaicae</i>
BECNT	Baker Exegetical Commentary on the New Testament
BGNT	The Byzantine Greek New Testament
BJ	<i>Bellum Judaicum</i>
BNTC	Black's New Testament Commentary
CBQ	<i>Catholic Biblical Quarterly</i>
CCEL	Christian Classics Ethereal Library
CCSS	Catholic Commentary on Sacred Scripture
CSEL	Corpus Scriptorum Ecclesiasticorum Latinorum
DJG	<i>Dictionary of Jesus and the Gospels</i>
DPL	<i>Dictionary of Paul and his Letters</i>
EGGNT	Exegetical Guide to the Greek New Testament
EIBMBOR	Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române
EaDB	<i>Easton's Dictionary of the Bible</i>
EBC	<i>The Expositor's Bible Commentary</i>
EDB	<i>Eerdmans Dictionary of the Bible</i>
EDNT	<i>Exegetical Dictionary of the New Testament</i>
FC	<i>The Fathers of the Church</i> , 109 volume
GOTR	<i>Greek Orthodox Theological Review</i>
ICC	International Critical Commentary
JOCABS	<i>The Journal of the Orthodox Center for the Advancement of Biblical Studies</i>
LBD	<i>The Lexham Bible Dictionary</i>
LDGNT	<i>The Lexham Discourse Greek New Testament: Glossary</i>

LXX	<i>Septuaginta</i>
NA28	Nestle-Aland 28, <i>Novum Testamentum Graece</i> (ed. a 28-a), Deutsche Bibelgesellschaft, Stuttgart, octombrie 2012
NICNT	New International Commentary on the New Testament
NIDNTT	<i>New International Dictionary of New Testament Theology</i>
NIGTC	New International Greek Testament Commentary
NPNF	<i>The Nicene and Post-Nicene Fathers of the Christian Church</i>
OCM	<i>Novum Testamentum Graece</i> , ediția Tischendorf: Octava Critica Maior
OSB	The Orthodox Study Bible
ÖTKNT	Ökumenischer Taschenbuch-Kommentar zum Neuen Testament
PG	Patrologia cursus completus Series Graeca
PL	Patrologia cursus completus Series Latina, J.P. Migne, Paris, Granier
PSB	Părinți și Scriitori Bisericești
RNT	Regensburger Neues Testament
SBL	<i>Society of Biblical Literature</i>
SNTS	<i>Society for New Testament Studies</i>
SNTSMS	Society for New Testament Monograph Series
SP	Sacra Pagina
TBD	<i>Tyndale Bible Dictionary</i>
TGNT	<i>The Greek New Testament</i>
TCGNT	<i>A Textual Commentary on the Greek New Testament</i>
TDNT	<i>Theological Dictionary of the New Testament</i>
THNT	Theologischer Handkommentar zum Neuen Testament
TNTC	Tyndale New Testament Commentary
TOB	Traduction Œcuménique de la Bible
UBS4	<i>The Greek New Testament</i> , 4 th Revised Edition with Dictionary, 2001
WBC	Word Biblical Commentary

Prefață

Al treilea volum din seria de volume dedicată Sf. Luca cuprinde 14 contribuții științifice alcătuite de cadre didactice universitare, doctori și doctoranzi la disciplina Noul Testament, continuând să analizeze aspecte importante (istorice, exegetice, teologice) cuprinse în cea de-a treia Evanghelie a Noului Testament sau în Faptele Apostolilor. Cronologia redactării Evangheliei după Luca, întâlnirea ultimă a lui Iisus cu ucenicii, nașterea lui Iisus, relatată în narațiunea lukanică, sunt doar trei teme cu caracter istoric care stârnesc curiozitatea lectorului, dar care și incită la o întrebare legitimă: de ce, spre exemplu, cronologia redactării Evangheliei după Luca este o temă ce apare în volumul III și nu în primul volum? Răspunsul, cred, este simplu: pentru că cei doi coordonatori au dorit mai degrabă să sublinieze, prin aceasta, legătura strânsă între toate cele trei volume, unitatea lor tematică și mai puțin să urmărească o înșiruire cronologică a aspectelor analizate.

La fel ca și celelalte două volume anterioare, contribuția științifică a acestui volum este evidentă prin coordonarea exemplară a Pr. Prof. univ. dr. habil. Stelian Tofană (în cazul doctoranzilor săi), care exclude orice muncă de cercetare superficială; prin calitatea științifică sporită a studiilor realizate de doctorii în teologie prezenți în acest volum, mulți (dacă nu toți) coordonați, pe vremea cercetării doctorale, tot de Pr. Prof. Stelian Tofană; prin observarea cu rigurozitate, de către toți contributorii la acest volum, a normelor și regulilor pe care le presupune o cercetare științifică serioasă; printr-o paletă tematică insuficient analizată până acum în literatura de specialitate românească și, de aceea, incitantă.

În calitatea mea de profesor de Patrologie și Literatură Post-Patristică, caut întotdeauna, cu sârg, în volumele de studii biblice, utilizarea exegetelor patristice pentru argumentarea tezei enunțate și analizate într-un studiu sau altul. Nu este suficientă metoda istorico-critică, nu sunt suficiente

științele sau disciplinele care, prin obiectul lor de cercetare, aruncă lumină asupra unui aspect sau altul, nu ne ajută până la capăt principiul conform căruia locurile obscure din Sfânta Scriptură se lămuresc prin alte locuri din aceeași carte sfântă (în siajul unui principiu antic, care spunea: „Homer se interpretează prin Homer”). Sfinții Părinți ai Bisericii au reprezentat și reprezintă autoritatea exegetică prin excelență a Scripturii, de aceea m-am bucurat să văd că, în studiile care sunt cuprinse în acest volum, recursul la Părinți este consistent. Când aud vorbindu-se despre tipologie, spre exemplu, primul gând îmi zboară spre *Omilia la cuvântul apostolic*: „Nu vreau să știți, fraților, că părinții noștri toți au fost sub nor și toți prin mare au trecut” (1 Cor. 10, 1) a Sf. Ioan Gură de Aur, în care se analizează raportul dintre tip și antitip, dintre prefigurare și adevăr, subliniindu-se, pe de o parte, înrudirea dintre tip și antitip (căci, altfel, cum ar putea fi tip al cuiva, dacă nu există nicio înrudire între cele două?), pe de altă parte marcându-se și distincția dintre ele (căci dacă nu ar exista nicio diferență, atunci ar fi sinonime); când, apoi, dau peste întrebarea (legitimă, de altfel), dacă, la Cincizecime, Apostolii chiar au vorbit în limbi sau dacă, dimpotrivă, ei au vorbit în limba lor natală, iar cei care ascultau auzeau fiecare în limba pe care o vorbea și o înțelegea, mintea-mi racordată la lecturile patristice selectează, automat, exegeza Sf. Grigorie de Nazianz la acest eveniment (*Oratio* 41): Apostolii sunt cei care au vorbit în limbi, pentru că, altfel, minunea s-ar fi făcut cu cei care ascultau, nu cu Apostolii.

Cât privește metodologia folosită de autorii cuprinși în acest volum, ea este în acord, de la caz la caz, cu rigorile științifice de alcătuire a unor astfel de lucrări. Dacă, spre exemplu, lucrarea este cu un pronunțat caracter exegetic, autorul inventariază (în măsura posibilului!) toate interpretările unui verset sau a unei suite de versete, analizând argumentele aduse pentru fiecare interpretare și scoțând în evidență concluziile care se desprind, oferind chiar o nouă interpretare, dacă aceasta poate fi argumentată suficient. Dacă, dimpotrivă, un studiu are un pronunțat caracter istoric, autorul va folosi metodele de cercetare istorice consacrate și recunoscute de mediul științific național și internațional, pentru că altfel, fără metodă serioasă, o analiză istorică, exegetică, teologică etc. nu duce nicăieri și nu este de folos nimănui.

Îi felicit sincer pe cei trei coordonatori ai celui de-al treilea volum din seria dedicată Sfântului Apostol Luca, pe Pr. Prof. univ. dr. habil. Stelian Tofană, Arhid. Conf. univ. dr. Olimpiu N. Benea și pe Dr. Ovidiu Mihai Neacșu, cadru didactic asociat ca și pe autorii care au contribuit efectiv, prin studiile lor, la apariția acestui volum, și le doresc ca, prin truda lor academică și prin darul de sus, care vine sub forma „limbilor de foc”, să aducă plus de consistență și de impact la teologia biblică românească și, de ce nu – în eventualitatea unei traduceri viitoare a acestor volume într-o limbă de circulație internațională – la teologia biblică internațională. *Per aspera ad astra!*

Pr. Prof. univ. dr. Adrian PODARU
Prodecan, Facultatea de Teologie Ortodoxă,
Universitatea „Babeș-Bolyai”, Cluj-Napoca,

Cuvânt înainte

Volumul de față intitulat, „*Sfântul Luca. Apostol, Istoric și Evanghelist*”, adună în paginile lui a doua parte a lucrărilor Simpozionului biblic care a avut loc în data de 12 Decembrie 2022, la Mediaș, jud. Sibiu, găzduit fiind de Primăria municipiului, având binecuvântarea IPS Sale, Mitropolit Laurențiu Streza. Prima parte a referatelor a fost integrată în volumul doi al aceluiași Proiect biblic.

Simpozionul a constituit continuarea Proiectului biblic de cercetare nou-testamentară românească, sub titlul *Sf. Evanghelist Luca – Apostol, Istoric și Evanghelist*” și pe care l-am inițiat în anul 2021 în colaborare cu Facultatea de Teologie Ortodoxă din Cluj-Napoca, și sub patronajul Mitropoliei Clujului, Maramureșului și Sălajului, având binecuvântarea IPS Sale, Mitropolit Andrei Andreicuț.

Așa cum spuneam și în Prefața volumului I și II, Proiectul, gândit pentru o mai lungă perioadă de timp, are un întreg scop:

1. De a promova și încuraja cercetarea tinerilor doctoranzi de la specialitatea Studiul Noului Testament a Școlii doctorale „Simion Todoran”, din cadrul Facultății de Teologie Ortodoxă din Cluj-Napoca. Proiectul este menit, așadar, să le ofere posibilitatea etalării rezultatelor unui studiu continuu în elaborarea tezei de doctorat, și, în final, a publicării lor într-un volum.

2. De a implica Facultatea de Teologie și în proiecte extracuriculare și de colaborare cu alte instituții din sfera ecleziastică sau din cea laică a societății noastre.

3. De vizualizare mai evidentă și a unei activități misionare pe care tinerii cercetători, doctoranzi la Secția Biblică, Specialitatea Studiul Noului Testament a Școlii Doctorale mai sus amintită, o desfășoară având ca model și sursă de inspirație pe Sfântul Luca, adevărat apostol și misionar creștin care l-a secondat, în toată slujirea sa, pe marele și inegalabilul misionar al tuturor timpurilor, Apostolul Pavel.

Proiectul este inspirat, așa cum am mai spus, din activități similare ale unor mari bibliști care își desfășoară munca de cercetare științifică în însemnate Universități din Europa sau America.

Sperăm ca și noi, prin proiectul nostru, să ne aliniem unor astfel de standarde de cercetare noutestamentară în spațiul biblic românesc. Lucrările Simpozionului biblic de la Mediaș se doresc a fi o astfel de încercare.

În tot efortul meu de a mă angaja dinamic în societate, încercând să implementez programe cu impact vizibil în consolidarea ei calitativă, am fost și sunt condus de convingerea că orice profesie comportă în sine și o *componentă misionară*, înțelegând că acolo unde ești și muncești, nu este suficient doar să produci, ci trebuie să și zidești în jurul tău, la nivel comunitar și individual, cultivând *formarea modelului*.

O societate care se clădește doar pe specializări profesionale, are foarte puține șanse să dăinuie. Dacă ea nu se clădește și pe repere morale, spirituale, într-un cuvânt pe omul sau specialistul model-spiritual, mai devreme sau mai târziu se va prăbuși prin propriul ei product, care, în acest caz, nu va fi altul decât doar unul material. Acesta este motivul pentru care am inițiat acest Proiect Biblic, Sfântul Luca fiind un astfel de model misionar, de conștiință creștină, responsabilă și de ucenic cu demnitate și responsabilitate față de un fost dascăl al său, Sfântul Apostol Pavel, misionarul prin excelență al creștinismului din toate timpurile și locurile.

Doctoranzii trebuie să învețe mai întâi prețul jertfei pentru adevărul trăit și responsabilitatea demnă pentru cuvântul scris sau propovăduit. Doar așa lucrările lor vor purta pecetea autenticității și al caracterului peren al prezenței lor în conștiința lumii.

O revoluție materială, științifică, în societate a fost întotdeauna necesară, dar ea va fi benefică pentru om doar atunci când va fi însoțită și de una spirituală. Pe aceasta trebuie să o realizăm toți: mai întâi în propria viață, și-apoi, de-aici, în societatea în care trăim. Acesta este obiectivul programelor mele de cercetare biblică și de relație cu societatea!

Cuvântul lui Dumnezeu este oglinda în care se poate vedea standardul spiritual pe care fiecare l-am atins.

Mulțumiri alese și de data aceasta și celor doi colaboratori Olimpiu N. Benea și Ovidiu M. Neacșu pentru munca depusă în finalizarea volumului, dorindu-le succes deplin în activitatea lor de cercetare biblică.

Cluj-Napoca, 2023,
La Sărbătoarea „Bunevestiri”

Pr. Prof. univ. dr. Stelian TOFANĂ

„La fel ca și celelalte două volume anterioare, contribuția științifică a acestui volum este evidentă prin calitatea superioară sporită a studiilor realizate; prin observarea cu rigurozitate a normelor și a regulilor pe care le presupune o cercetare științifică serioasă; printr-o paletă tematică insuficient analizată până acum în literatura de specialitate românească și, de aceea, incitantă. *Per aspera ad astra!*”

Pr. Conf. univ. dr. Adrian Podaru

Prodecan la Facultatea de Teologie Ortodoxă,
Universitatea „Babeș-Bolyai”, Cluj-Napoca

„Proiectul biblic, «*Sfântul Luca: Apostol, istoric și evanghelist*», reprezintă o ilustrare exemplară a eforturilor Pr. Prof. Stelian Tofană nu doar în studierea Cuvântului, ci și în modelarea ucenicilor care, uneori cu pași timizi, vin pe urmele pașilor dânsului, determinând atât schimbarea vieții lor, cât și a semenilor, în trăire genuină în iconomia lui Dumnezeu.”

Arhid. Conf. univ. dr. Olimpiu-Nicolae Benea

Facultatea de Teologie Ortodoxă
Universitatea „Babeș-Bolyai”, Cluj-Napoca

ISBN: 978-606-37-1737-6
ISBN: 978-606-37-1759-8